

Henry Miller, "in memoriam"

Jordi Arbonès

Fa cinquanta-cinc anys de l'aparició de la primera obra publicada de Henry Miller, Tròpic de Càncer, i el 8 de juny passat, en va fer deu de la mort de l'autor, als 88 anys. Tenia més de trenta llibres publicats i una colla d'opuscles i de prefacis, i havia pintat una infinitat de quadres. La majoria dels seus llibres han estat traduïts als idiomes més "majoritaris" (castellà, francès, alemany, japonès...) i també uns pocs a algun de "minoritari" (danès, suec, txec, català...). La seva veu està enregistrada en discos (singles lectures dels Tròpics i entrevistes). Han estat publicats diversos llibres sobre la seva vida i la seva obra, i un gran nombre d'estudis crítics han aparegut en revistes i periòdics. Alguns dels seus llibres foren prohibits a diversos països, incloent-hi el seu, i ell va haver de fer cara a més d'un judici.

Quan la "roca feliç", com l'anomenava el seu amic Alfred Perlès, fou engolida per les obscures aigües del no-res, restà la tossa monumental de la seva obra, que dista molt de ser una roca monolítica, ans és més aviat una muntanya que espera l'erosió i el poliment que haurà de sofrir amb el pas del temps, talment un volcà cobert per tota la lava que vomità: el magma, el metall i l'escòria. El frec de les ones del temps anirà arrencant les substàncies superficials i cada vegada quedaran més al descobert les vetes dels minerals preciosos. És clar que ell no volia pas prescindir de l'escòria, de les excrescències, del repussall, perquè no creia en el concepte de l'art tradicional, limitat, estret, segons el qual aquests elements foren inessencials o una nosa per bastir l'obra artística. Segons ell, el desig de perfecció artística que els crítics acadèmics propugnen s'assembla a la falsa actitud religiosa que només reconeix o desitja allò que és bo. Ell, en canvi, confessava que havia après més, molt més, d'aquelles coses que

són dolentes, perverses, estrafetes, que no pas a l'inrevés. D'aquí naixia el seu desig de devorar-ho tot o, dit amb d'altres paraules, el desig d'imitar la vida. No pas d'enregistrar o de presentar la vida, sinó d'imitar-la, en un mot, d'infondre vida als llibres. L'art suprem per a ell era l'art de viure, de manera que escriure no era sinó el preludi o les formes d'iniciació per a aquesta fi. "El temor —deia— que els escriptors o els artistes, en general, experimenten quan s'enfronten amb aquest problema i la possibilitat que desaparegui l'art. El nostre art estimat! Com si hi hagués res que pogués destruir-lo! Com és possible de destruir la pedra angular de la vida? Per què enquimerar-se? Cert és que potser eliminarem els genis d'hivernacle..., però, d'altra banda, podem infondre novament sentit artístic a tot allò que veiem, toquem o pensem. Tots podem convertir-nos o reconvertir-nos en artistes! Aquesta és la mena d'immolació (de l'artista) en què crec."

La seva obra ~~est~~ entronca amb la línia que parteix de Whitman, Thoreau, Emerson i Melville, d'entre els seus propis connexionals; les "influències"; però, són molt més variades i no sempre de caràcter literari. Així podríem subratllar les de D.H. Lawrence i James Joyce; les de la literatura "confessional" de finals del segle XIX; del surrealisme; de Knut Hamsun, Sherwood Anderson, Celine, Rabelais; de les religions i les filosofies orientals; de certes teories anarquistes; de la psicoanàlisi; del cinema i el teatre de vodevil; de les figures de Buda, ~~de~~ Krishnamurti i Crist; de l'ocultisme i l'astrologia; de Gutkind, Berdiaieff, Spengler, ~~Nietzsche~~ Nietzsche..., i moltes d'altres.

Forçosament, l'agresolament de tantes i tan diverses influències, o senzillament el procés evolutiu sota la influència d'aquesta miríade de personalitats i d'idees, havia de produir una "aleació" a tal extrem complexa que, sens dubte, havia de desconcertar els lectors i els crítics, o, si més no, de provocar judicis dispars. Així, no és estrany de trobar opinions entusiastes —que, en alguns casos, arriben al caire de l'adoració— al costat de violentes diatribes, ara adreçades a l'obra, adés, a

l'autor, o a l'obra i a l'autor ensems. Per tal com fóra impossible —i prolix— de fer una condensació exhaustiva dels judicis que hom ha formulat a l'entorn~~ny~~ de l'obra milleriana, ens hem centrat en tres noms que —potser— són prou il·lustratius per exemplificar les tendències més marcades de la crítica enfront aquest autor.

D'una banda, Lawrence Durrell i Alfred Perlès, ambdós amics personals i autors d'escrits biogràfics sobre Miller, iniciaren una correspondència amb el propòsit d'"explicar-se" alguns punts de la seva obra, correspondència aplegada a Art and Outrage, juntament amb un parell o tres de cartes de Miller Mateix. Durrell, volent esbrinar quina és la "intenció" del nostre escriptor en les seves obres, no assoleix de fer encaixar el Miller que ell coneix en l'autoretrat que aquest esbossa a les seves "novel·les" autobiogràfiques, i conclou, per fi, que "no és pas possible de circumscriure del tot el misteri fonamental de la personalitat creadora", i que, en definitiva, l'obra milleriana és una "autobiografia espiritual". Perlès, al seu torn, manifesta que mai no pot cenyir-se a l'obra prescindint de l'home que hi ha al darrere. Així diu: "(...) crec que Henry Miller és un d'aquests genis peculiars que cal abordar des del punt de vista humà més que no pas des de l'angle literari; és l'ésser humà, en tots els seus aspectes, qui revela l'artista i explica el geni". Aquest és,ensem, l'aspecte més positiu d'aquests dos escriptors, en referir-se a Miller: que tots dos han ^{atès} ~~l'obra~~ l'obra sense prescindir en cap moment de l'home. I és que els llibres de Miller semblaria que tan sols poden ser encarats d'aquesta manera: obrint els ulls de la ment i també els del cor, car cal tenir en compte que aquesta obra és una fabulosa fabulació sobre la vida d'un home, i la vida d'un home no pot pas ser mesurada ~~amb~~ amb canons preestablerts, no pot ser encasellada, etiquetada, esquematitzada d'acord a racionalitzacions fredes i assèptiques. La vida "espiritual" d'un home és com un bosc immens amb tota mena d'arbres, de floracions, de plantes punxoses i de plantes enfiladisses, de copçades frondoses i sotabosc espès,

de clarianes i d'ombradius..., que cal recórrer penetrant per tots els viarany i, fins i tot, quan cal, obrint-se camí malgrat que això comporti deixar-hi algun esquinçall de pell i de carn o una gota de sang... Possiblement, hi hagi un risc en aquest esforç, un risc que el mateix Miller assenyala i és que "generalment, quan un exalta la vida, l'art se'n ressent", però ell també afegeix: "i viceversa".

L'exponent més rellevant de com és veritat el sentit d'aquest "viceversa" el constitueix l'altre autor que hem escollit per contraposar-lo als dos anteriors. Aquest crític, Kingsley Widmer, en la seva obra Henry Miller, se'ns apareix com una mena de científic que penetrés al "bosc" de Miller i, després d'una curiosa classificació de les espècies vegetals més remarcables que hi descobrís, en fes un balanç qualitatiu, basant-se en la seva erudició (que és extraordinària, cal dir-ho); però una vegada l'hem seguit fins al final, ens adonem que del "bosc" en si no ens n'ha dit res. En exaltar l'art, sense tenir en compte la vida, en aquest cas particular, en surten malparats l'art i la vida. En una aproximació d'aquesta naturalesa, no hi ha manera de fer justícia ni a l'obra ni a l'home, que, hem de repetir-ho, en aquest cas, no poden ser destriats. D'aquí que, per bé que Durrell i Perlès no fessin disquisicions formals respecte a l'obra, ens en donarien igualment una visió molt més acurada i ens permetrien de comprendre-la més bé, que no pas Kingsley Widmer en la seva vivisecció realitzada amb les eines més ortodoxes de la crítica. Per arrodonir-ho: com és possible d'enfocar des d'una òptica ortodoxa una obra i un autor que s'escapen de totes les ortodoxies?

Per damunt o per davall de tota altra consideració, Miller, com a home, és un esperit lliure (què bé ho va veure Keyserling, qui li envià un telegrama que feia: "Saludo un esperit lliure"!), i la seva és una obra creada en llibertat. Aquest és el fet, a criteri nostre, fóra suficientment vàlid per tal de sustentar l'afirmació que l'obra de Miller continua tenint una enorme vigència. No deixa de ser curiós que un escriptor que mai no es va voler enrolar a cap partit polític, que mai no va lluitar sota

cap bandera al front de batalla, hagi estat un dels escriptors més revolucionaris, més engatjats, i un dels qui ha denunciat amb més eficàcia tot allò que afalla la llibertat de l'home contemporani. Així, la seva obra, a més de presentar-nos l'ésser humà en la seva totalitat, alhora ange et cochon, com diu Temple, té la virtut de ser alliberadora. No és estrany, doncs, que influís notablement en els rebels literaris de la dècada de 1950, els de la generació beat, Jack Kerouac (per a l'obra del qual The Subterraneans Miller va escriure'n un pròleg), Allen Ginsberg, Gregory Corso; Lawrence Ferlinghetti fins i tot li manllevà el títol "The Coney Island of the Mind" per a una col·lecció de poemes. Widmer assenyala una possible influència, també, en William Burroughs, quant a la fragmentació personal i l'estilització de l'obscè, a The Naked Lunch. I segons Widmer, The Black Book de Lawrence Durrell "és una adaptació bastant pretenciosa i ~~rococó~~ rococó de Càncer i una confessió de vida baixa, cadences retòriques, imatgeria uterina i actituds laberíntiques", si bé hi troba a faltar "el desafiament i l'exuberància dels millors escrits de Miller". Ha contribuït a difondre els estils poético-naturalistes entre els autors anglo-saxons, i un endevina certs ressons millerians en Saul Bellow, Norman Mailer i d'altres. I, sense dubte, tota la plèiade d'escriptors fabricants de best-sellers nord-americans ha seguit el camí que obrí Miller quant a la incorporació del llenguatge col·loquial i les paraules gruixudes, així com la descripció d'escenes eròtiques, bé que amb tota una altra intenció i no pas amb el propòsit transgressor, l'enginy, l'humor, el to poètic o surrealista que trobem en les obres del nostre autor. Un altre aport fonamental de Miller a la literatura nord-americana contemporània —i que pocs crítics han remarcat— és la revitalització de la prosa mercès a una extraordinària riquesa de vocabulari.

No podem cloure aquestes ratlles sense fer una referència a l'actitud de Miller davant el sexe. El que s'ha proposat l'autor dels Tròpics és d'enderrocar les parets de la hipocresia, de les deformacions, de les repres-

sions que constitueixen el laberint en el qual l'home modern s'hi troba perdut, assetjat per la por i l'avidesa. El desig pur, la passió que hauria d'acompanyar l'amor són substituïts per deformacions monstruoses que esclavitzen l'home i el deixen incapacitat per amar. L'obra de Miller és la crònica de la seva lluita personal contra la tirania del sexe, no pas contra el sexe. I en aquesta lluita ha escollit l'arma més adient al seu mitjà d'expressió: la llicència de llenguatge. Si cal esfondrar les parets d'aquell laberint de què parlàvem, els mots hauran de tenir tota la força possible, llur so haurà de tenir la vibració de les trompetes que enderrocaren les muralles de Jericó, i la llibertat d'escriure haurà de ser absoluta. Miller creu que "res no fóra considerat obscè si els homes ~~podien~~ aconseguien de realitzar llurs desigs més íntims. El que més tem l'home és haver d'enfrontar-se amb les manifestacions, de fet o de paraula, d'allò que ha refusat de viure, que ha estrangulat o ofegat, com diem ara, en el seu inconscient". La sexualitat, tanmateix, no és un mal. El que s'ha esdevingut és que aquells qui dominen la societat han deixat de considerar la sexualitat amb una actitud sana. "Les classes dirigents —diu Temple— han inventat el tabú del sexe a mesura que les revolucions industrials els han fet perdre el domini de les masses; l'epifenomen purità fou el mitjà per transformar ràpidament el sexe en tabú, el qual era considerat com un perill social en tant que simbolitzava una llibertat que no podien emmordassar." I per causa d'aquest tabú, la sexualitat ha esdevingut el tirà que domina l'home d'avui. És contra aquest tabú que s'adreça l'atac de Miller. Com s'adreçarà sempre contra qualsevol trava, barrera, reixa, grilló o mordassa ~~que~~ que pugui limitar la llibertat de l'individu.

Miller és un home de la Història contemporània. Anys a venir, quan un vulgui historiar la nostra folla època; quan un vulgui saber com era l'home d'avui; quan vulgui saber quins temors l'assetjaven, quines angoixes l'atenallaven, a quines disbauxes dels sentits es lliurava; quan vulgui saber com estava organitzada la societat, quins abusos derivaven del poder dels governants; quan vulgui assabentar-se dels crims més vergonyants, comesos

en massa, organitzadament, en nom de les teories més absurdes; quan vulgui enregistrar les conseqüències de les guerres de materials, de les guerres de predomini estadístic, de càlcul fred, del prodigiós caràcter maquinista de les guerres i els efectes que causaren en l'home de la nostra època; quan vulgui esbrinar les il·lusions, els desigs, les ànsies que el menaren a la percaça de la felicitat, de la veritat, d'una mica d'amor; quan vulgui escatir quines foren les batalles que hagué de lliurar per tal de donar naixença a un home nou, a un home lliure, aleshores, doncs, no podrà deixar d'immergir-se en l'obra de Henry Miller, en el Llibre de la seva vida, aquesta obra monumental que és la crònica esborronadora de la vida d'un Home del segle XX, d'un home que ha tingut la valentia de despullar la seva ànima en públic, perquè sabia que, a la llarga, aquella qui presenciï aquest espectacle, o bé hauran de reaccionar tot lliurant-se immediatament a crear el món nou on pugui trobar cabuda l'home nou, l'home lliure, o bé hauran d'enfollir incapaces de resistir la visió aterridora de l'ànima nua d'un home que mostra les cicatrius obertes i sagnants que li produïren les arestes esmolades de l'enclusa de la Vida.

Miller rares vegades ha figurat en antologies d'autors nord-americans. La seva obra no ha estat guardonada amb cap premi, per bé que el guanyador del Nobel de literatura de 1977, Saul Bellow, l'anomenà entre els autors que ell considerava mereixedors d'aquesta distinció. Avui, els llibres de Henry Miller ja no encapçalen les llistes de best-sellers. No obstant això, les edicions i reedicions de les seves obres, en anglès o traduccions, continuen exhaurint-se arreu en molt poc temps. Passats els judicis, els escàndols; passats tots els efectes col·laterals del primer moment, les noves generacions de lectors continuen redescobrint Miller i la seva obra. I mentre hi hagi homes que servin un hàlit d'humanitat, en aquesta societat cada cop més deshumanitzada, continuaran restant enlluernats davant la llum que il·lumina aquesta obra i que prové de la llum interior del seu autor, perquè, com diu el mateix Miller: "sobre la terra no hi ha cap llum que pugui ser equiparada a la llum interior".

Agost, 1990